

KARANFIL — jugozapadna stena — južnega vrha (Maja Keč) — smer mimo zijalke.

Vstop nekaj deset metrov levo niže od Ropojanskih vrat. Skozi kamine stalno navzgor brez posebnih problemov (mestoma zagvozdeni bolvani). Po šestih raztežajih se na levo odpira široka, rahlo nagnjena travnata greda, na vrhu katere je vhod v veliko zijalko. Desno ob vhodu v zijalko navzgor (eksponirano in krušljivo), skozi plitve žlebove (kk) in po dveh raztežajih malo na desno okoli pomola do police (bivak). Odtod naravnost navzgor, spočetka po neizrazitem stebričku, zatem po odprti steni (zelo eksponirano in krušljivo prosto plezanje). Po štirih raztežajih (kk) po bolj razčlenjenem terenu malo na levo, po izraziti polici proti robu stene. Izstop na stranski greben, kjer se vleče na jugovzhod od južnega vrha Karanfila, neposredno pri zadnjem vrhu nad škrbino Ropojanskih vrat.

Višina stene okoli 500 metrov. Do zijalke IV, do konca več detajlov V. Vzpon je težko narediti v enem dnevu, ker pristop od kočice do vstopa (gl. PV 8/64) normalno traja 4h, vzpon čez steno zahteva 6 ur, sestop pa vsaj 5 ur.

Sestop: Z vrha proti severozapadu na škrbino, potem lahko na okoli 50 metrov visoki kucelj, z njega na sledečo škrbino in po razčlenjenem ostenu na sledeči špič enake višine (levo od karakterističnega žandarja). Z vrha iskati sestop naprej in nekoliko na desno po travnatem žlebu na sedelce. Preko naslednjega špiča (lahko pa zelo krušljivo) levo navzdol in na glavni greben, ne daleč od južnega vrha Karanfila. Po glavnem grebenu desno (gl. opis PV st. 8/64) do severnega vrha in po planinski stezi skozi Krošnjo v dolino. Plezali: Živojin Gradišar, Dušan Močilnik, Aleksander Roguljić i Velibor Stanišić (vsi Beograd), 5.—6. VII. 1964.

Štirje srčni možje

II.

(Nadaljevanje)

Franc Ceklin

Zob časa je z lesene plošče, (čeprav pokrite s strešico), izlital že skoraj vso barvo. Ustno izročilo ve povedati, da se je na tem mestu ponesrečil »an jagr, k'je biv ta prvi na Trgvavu«. Na spolzkem mestu se mu je spodrsnilo, omahnil je vznak in se nasadil na ostri, kvišku štrleči rogelj odlomljene veje na podrtini (t. j. smreki, ki jo je podrl vihar).

Okoli leta 1920 sem — kot drobcen fantič — še videl omenjeno »znamenje« na mogočni bukvi. Danes je ni več.

Richterjevo omembo: »Dieser brave Steiger hat sich in der Folge am einer minder gefährlichen Stelle durch einem unglücklichen Fall erschlagen«, sem skušal povezati s ponesrečenim lovcem na Blatarju, vendar ključa te uganke nisem našel. Bohinjske mrliške matrike ne poznajo tega »primusa«.

V razdobju od 1792 do 1820, v katerem se je drzni nočni obiskovalec Triglava ponesrečil, je v župniji Srednja vas umrlo 18 oseb z imenom Primož, a so vsi, razen Primoža Arha, p. d. »Šoštarja« iz Stare Fužine, ki ga je ustrelil nek vojak, umrli naravne smrti. Prav tako tudi vsi Primoži v župniji Bistrica, razen Primoža Jensko, ki je zmrznil. Omenim naj, da je bila v jožefinskih časih dodana v mrliške matrike tudi rubrika »vzrok smrti«, česar te prej niso imele.

Zatorej smemo reči, da neznani Richterjev »Primus N.« — sodobnik Matevža Kosa — ni bil Bohinjec. Najbrž je bil doma kje v radovljiski Deželi.⁵

Matevžu Kosu je žena Mina umrla, stara šele 50 let, prav tisto leto, ko je izpod peresa Zoisovega znanca, geologa Fichtla iz Sibinja na Erdeljskem izšla na Dunaju knjiga o vulkanskem poreklu neskladovitega apnenca, iz katerega se — po njegovem — sestojita rog Triglava (Terglou) in glava Vršaca (Werschatz). Prvih pet poglavij te knjige (Mineralogische Aufsätzen, Wien, 1794) govori o okameninah, ki jih je Fichtel prejel iz Ljubljane od Zoisa. Te okamenine so bile iz Bohinja; iz Zajezerske doline in z Velega polja, torej z leg v vnožju Vršaca in Triglava. Z omenjeno knjigo je stopil Triglav v ospredje znanstvenega zanimanja prirodoslovcev širom po Evropi. Mnogi izmed njih so se obrnili do Zoisa s prošnjo, da jim postreže z okameninami, ki jih navaja Fichtel.⁶ Zoisu so od je-

⁵ Po mnenju Evgena Lovšina (»Gorski vodniki v Julijskih Alpah«, str. 263) naj bi bil neznani triglavski »Primus N.« — Primož Hudovernik iz Radovljice, h. št. 12/45, (rojen 1772, umrl 1845).

Kakor nam je blizu ta, nadvse zanimiva, delno podprta ugotovitev, pa bo treba še globljih dognanj, da nam bo postala docela sprejemljiva. Zakaj Richterjevo omembo (29 let po tem triglavskem vzponu), da se je omenjeni »Primus N.« »kasneje ubil na nekem manj nevarnem mestu«, ne moremo kratkoma negirati z navedbo, da »so to mogle biti samo kake bohinjske govornice«, pa čeprav je radovljiski Primož za celih 24 let preživel to Richterjevo novico.

⁶ V 15. letih je Zois razposlal po svetu čez 5700 kovov rudnin in okamenin.



Lepota najbližje okolice Ljubljane — zapadni greben s Polhovgrajske Grmade (898 m) Foto A. Sušnik

seni 1793 noge že toliko oslabele, da ni več mogel osebno v Bohinj. Zato se je v želji, da dobi od tam petrefaktov, obračal tudi na Valentina Vodnika, ki se je pod njegovim vplivom začel zanimati tudi za prirodoslovne vede. (Dr. Jože Rus: »Triglav v herojski dobi geološke vede.«)

Okamenine po Zajezerski dolini in na pobočjih Triglava so Zoisu iskali njegovi rudarji-Bohinjci: naš Matevž Kos; Lovrenc Arh, p. d. »Stagnar« v Češnjici št. 71; Jurij Petras, p. d. »Klemenc na Kočnar'ci« v Jereki št. 25, in Martin Petras, p. d. »Klemenc« v Jereki št. 4. Lovrenc Arh, sin Antona, p. d. »Primožovca« v Češnjici št. 51, je bil rojen 30. 7. 1744. Lovrenc se je prvič oženil z Marijo Stare, p. d. »Stagnarjevo« v Češnjici. Iz prvega zakona je imel sina Janeza, rojenega 1772. Ko mu je žena po letu dni skupnega življenja umrla, se je Lovrenc 25. januarja 1773 vnovič poročil.

Njegova druga žena je bila Marjeta Kos, sestra kasnejšega triglavskega vodnika Matevža Kosa. Z njo je imel 9 otrok — pet fantov in štiri dekleta. Lovrenc je nekaj časa stanoval v Češnjici pri »Stagnarju«. Leta 1778 se je z družino preselil na Bistrico, kjer je bil zaposlen v Zoisovem železarskem obratu. Čez pet let ga ponovno najdemo v Češnjici, leta 1788 pa že pri Stari Fužini. Tu je s številno družino stanoval zraven znane »Cajnarice« na Ledini — v eni izmed Zoisovih hiš v Logu (Stara Fužina, št. 69).

Lovrenc je s vsakom Matevžem Kosom večkrat potoval v Ljubljano k ohromelemu »bistriškemu gospodu«.

V avgustu 1795 je Lovrenc s Kosom in Legatom spremljal Valentina Vodnika, grofa Hohenwarta in Ljubljanačina Pinhacka po Zajezerski dolini na Vršac, se z njimi povzpел v pečevje Malega Triglava, naslednji dan pa

z vso družbo prebil šest ur na vrhu Tosca. Lovrenc Arh se je kmalu zatem preselil na Kamnje, kjer je 3. decembra 1797 umrl. Žena Meta ga je preživela za osem let.

Lovrenčev sin Anton se je 1806, dotlej bivajoč na Kamnjah, preselil nazaj v Češnjico, k »Stagnarju«. Njegov sin Janez, (rojen na Kamnjah 1805, umrl v Češnjici 1878) bi bil morda oni »Janez Arh z Bistrice«, ki ga kot svojega nosača omenja Rosthorn v opisu vzpona na Triglav 1828?

Lovrenc Arh — Zoisov »Arh« — v svojih številnih potomcih (v petem in šestem pokolenju) še živi.

Martin Petras, roj. 11. 11. 1739, in njegov brat Jurij, roj. 8. 4. 1750, sta bila drugo- in petorojenec Jakoba Petrasa, ki se je leta 1736 iz Češnjice (št. 62) priženil v Jereko št. 4 in vzel »domišarico« Jero Klemenc. Martin, ki je bil oženjen na domu, je umrl natanko na isti dan, ko je preminul fužinarski padar Lovrenc Willomitzer. Juriju — poročil se je 1779 — je izmed šestih otrok ostala edinole hči Helena. Z njeno možitvijo l. 1826 je priimek Petras v Jereki izginil; v Češnjici pa, kjer so se Petras obrdržali vse do 1914, je po njih ostalo hišno ime (na št. 74).

Jurij Petras — Zois ga omenja v pismih Vodniku 4. 8. in 5. 9. 1795 — je v Koncu Zajezerske doline pod Zelnarico odkril veliko skalnato ploščo s kremenastimi okameninami. Ploščo je v septembru istega leta Matevž Kos po Zoisovem nalogu razdrobil, Vodnik pa potem nekaj njenih kosov z izrazitejšimi petrefakti poslal Zoisu v Ljubljano.

Iz Zoisovih pisem Vodniku v letu 1795 se dá povzeti, kolikšno težaško delo so v tem letu opravili Matevž Kos in njegovi pomagači pri iskanju petrefaktov v Triglavskem pogorju (celo na Ledini pod samim vrhom) in pri naporni nošnji teh okamenin v dolino. Te so potem v zabojih bistriškega oskrbnika Kollerja romale v Zoisov prirodoslovni kabinet. Toplina, s katero je v teh pismih orisal Matevža Kosa in njegov značaj, kaže, da je bil preprosti Jerekar Zoisu posebno pri srcu. Zoisovo pero nam je v teh pismih približalo tudi Matevžev človeški lik.

Navajenega trdega dela v rudnih jamah Gorjuš, utrjenega s kđove kolikimi centi triglavskih okamenin na plečih, so vprav skrajno naporni in hkrati življenje tvegani vzponi na Triglav Matevža ojeklenili do izredne vzdržljivosti.

Ko nam v pismu Valentinu Vodniku (4. oktobra 1795) omeni naglico, ki je bila lastna Matevžu: »Danes sem želel na Vaše zadnje pismo od 4. septembra obširno odgovoriti, vendar mi nagli (eifertige) Kos, ki je davi prišel z Brda, in hoče še nocoj spet dospeti tja, ne pusti časa...«, nam Zois hkrati pove, da je Matevž tega dne (bila je nedelja) prehodil nič manj kot 60 kilometrov, se pravi 10 do 12 ur hoda. Upoštevaajoč, da je prejšnji dan preromal pot od doma do Zoisove graščine na Brdu pri Kranju, in da jo je naslednji dan na povratku spet premeril, vidimo, da je bil triglavski Kos tudi v dolini »doma«. Približno 150 km dolgo pot iz Bohinja v Ljubljano pa nazaj je prehodil v treh dneh. In ne samo tedaj.

Z enega teh potovanj je s knjigami vred prinesel Vodniku na Koprivnik Zoisovo žalostno novico: »Linharta ni več!« (Vodnikov spomenik, Zoisova pisma, str. 51., 1859).

Z Lovrencem Arhom je (4. 8. 1795) prinesel Zoisu tri Vodnikova pisma, in se z njim domenil, da bosta z Arhom očistila botanične koče na Velem polju in v Zajezerski dolini, jih preskrbela s svežim senom, ter popravila okna in vrata. Nazaj grede je Matevž nosil s seboj dragoceni dokument o zgodnji planinski zgodovini Triglava: Zoisov načrt in navodila za izvedbo velikega potovanja po Triglavskih gorah. Zreli sad tega je bil znameniti vzpon: pesnik Vodnik in Ljubljčan Pinhack sta se ob Matevževi varni roki z Legatom vred povzpela na vrh Malega Triglava; grof Hohenwart pa je v spremstvu Lovrenca Arha dosegel ravni hrbet nižjega Triglavskega Vogla. Ni še konca Matevževih potovanj in gorskih vzponov.

5. septembra je spet v Ljubljani. Zois dokončuje pismo: »Polnoč je prišla, zaradi utrujenih oči ne morem več dalje vzdržati. Kos hoče jutri zjutraj zgodaj odpotovati.« Naslednje jutro je v pismu, ki v Matevževih rokah roma na Koprivnik, napisana znamenita izpoved vélikega prosvetljenca: »Gore, narava, prijateljstvo — so mogočne, velike stvari!«. In dalje: »Pogrešam samo še sledove okamenin Ledine ob Triglavu. Zaradi tega sem se z iskalcem Kosom dogovoril, da bo še letos, in sicer v bližnjih dneh, Ledino znova preiskal. Drugo leto ga mislim poslati na Velo polje in mu dodeliti štiri može, da bodo od tam hodili na Vršac in Triglav, ter na izbranih mestih odkopavali petrefakte oziroma lomili sveže pole skalovja«.

Devet dni zatem, v torek, 15. septembra, je ob pomoči obeh Kosov Valentin Vodnik znova dosegel vrh Malega Triglava. Matevž je s 16-letnim sinom Antonom vodil pesnika čez »steno, ki jo poznajo le lovci.« Z Malega Triglava so preplezali ostro rez med obema vrhovoma in z nje zavili v južno ostenje Vélikega Triglava, kjer so pod previsnimi skladi pri nekem odlomu nabrali vzorce kamenin.

Mladi Anton je ob izkušeni očetovi roki, ob mojstrskih storitvah nad triglavskimi prepadi, rastle in dozoreval v vrh slovenskega gorskega vodništva.

Pičla tri leta kasneje so se Matevžu Kosu iztekale ure — prvemu izmed štirih triglavskih zmagovalcev. Utrujen po tolikih naporih je legel poleg svojih dedov, počivajočih na razglednih Ravnjah nad Srednjo vasjo. Na pozabljenem grobu ne leži kamen spominske plošče.

Niže doli, ob šumljajoči Ribnici, še stoji spominski kamen: zapis ostarelega srenjskega župnika Antona Šliberja: »12. junij 1798. Matevž Kos, Jereka št. 17, star 50 let.« (Pravilno

54 let. — Mrliška matrika za razdobje 1784—1812, stran 92. Srednja vas v Bohinju).

»Kosovo« domačijo s starodavnim mlinom vred je za umrlim očetom prevzel 19-letni sin Anton. Čez dve leti si je izbral življenjsko družico — 25-letno Špelo, hčer Valentina Ravnika z Raven nad Bistrico, h. št. 7. Starejša izmed njunih hčera, Marija, se je priročila v Podjelje, mlajša, Marjeta pa k »Zgornjemu Šokliču« v Jereki, št. 22. Pri njej je na stara leta stanoval kot »gostač« njen brat, Antonov sin Janez, in tam tudi umrl, star 74 let. Tretji Antonov sin, Jožef, je umrl v 19. letu starosti, drugorojenec, Martin, pa ni dočakal leto dni.

Jakob, najstarejši Antonov sin, rojen 11. julija 1801, je tretji triglavski vodnik, ki ga je dala »Kosova« hiša. Pred sto leti je zaključil sklenjeno vrsto treh triglavskih Kosov, ki so celih 85 let klesali svoja imena v stene Triglava (1777—1862).

Jakob se je tri leta po očetovi smrti poročil z »Odarjevo« Meto, hčerjo Primoža Zupanca izpod Studora, h. št. 14. Zanimivo je — sliši se skoraj neverjetno — da najstarejši izmed

Iz kronike župnije Srednja vas v Bohinju. Tu se opisuje nesreča dveh vojakov nad Nomenjem leta 1721

*Die 26 Junii hoc anno duo milites de popina, in disceptatione
 assidue lites, et viam rectam errantes miserunt de alta regione supra Nomen:
 quorum unus 29 ejusdem batag fractus, aliter autem jma gbris pariter Congruos
 fuit, in vallisbus seu nimis ruptum, ob ingruentem celli juna Capiosam pluviam
 arena vis non usque totus oblatas, inuentus est. Et amba simul, pudenti:
 bus duo profecto Veldens: duo magistro vigiliarum / D. Mathias, per Cellas
 munitas, ad Capiosam vadit populus bovinerum, per meum Rud. Wögelbauerem die
 2 ejusdem gbris in Cameterio ad S. Virginem in Birknach sepulti sunt. Die 4
 gbris contra medum D. Capionem in Veldes expediuit D. Mathiam Rues
 cum duobus Chirurgis, Crainburgens, et Radmon porffens, cum literis mandatis
 ut impetravit, postulat, magnatibus, ut defunctorum iam sepulta Cadavera
 emiserit, et per Chirurgos visitarent; quas literas duo nyxia eadem sta
 die 3 suis regem mihi in domo parochiali huc ponerunt cum addito, ut
 eadem hora ad Commissarios in Birknach emendosum judicatorum Cadaverum
 causa me conferrem. Ego regoni illis nyxiis jmd, quod n. p. de tempore i appro
 pinguat etenim nox, ubi nihil fieri p. nec simile quid conuenit: 2do, ut
 Commissarij Cras, seu altera die ad me venire velint, huc Collocantur in vicem.
 Nyxia ergo isti duo ibi usque renunciant mea Commissarijs, quia sta gbris ita
 sequenti die mane horu q. ad me venire, et anne. annon annuere velim, ut
 militiam Cadavera iam sepulta iterato emeat, Birknachburg? in ponti spine
 a me sine p. hinc hinc. Ego contra regoni illis modo, quod ad hos Actios
 a. l. se etc. si nullus alius habeant, aut qua Commissarij in nomine*

njunih petih otrok, Jernej, ki je ostal na domu, pri »Kosu«, nikoli ni bil na Triglavu. 89-letni Jakob, tretji izmed štirih Jernejevih otrok, je umrl lani. Čeprav očeta Jerneja, kot kaže, gore niso kaj prida mikale, so mladega Jakoba že zgodaj zvbabile k sebi.

Ko je pomagal majariti (= planšariti) na Velem polju, je že kot 13-leten deček (leta 1886) prvič splezal na Triglav, kar v coklicah. Kislo vreme se je med njegovim vzponom poslabšalo. V nižjih legah, na Velem polju, je lilo — kot so mu kasneje pravili. Zgoraj, nad vzburkanim meglenim morjem, v katerem so se prekopicemale temne oblačne gmote, pa je kipel v čisto modrino neba rog Vélikega Triglava in se sončil s fantičem vred.

Jakobu je v 18 letih skupnega življenja dala žena Franca (rojena Arh v Češnjici, št. 56) enega samega dekliča, sinov pa kar — deset. Štirje so pomrli že v otroških letih.

Pet Jakobovih sinov se je borilo v vrstah NOB. Dva sta padla. Enega — nosil je očeto ime — so domobranci zaklali (na Črnem kalu nad Farjim potokom pod Blegašem).

V grebenih Kočne

Franc Ekar

Izrazite oblike zasneženih Grintavcev mremo videti že iz bele Ljubljane. V zapadnem delu pozna večji del alpinistov le smer, ki spada k celotnemu prečanju Kamniških Alp. V tej verigi pa se nahaja mnogo lepih in skritih smeri, ki morejo v zimi zadovoljiti še tako izbirčnega alpinista.

JUŽNI GREBEN KOČNE

Končno je prispel urni kazalec do štirinajste ure in zaključil sobotni delavnik. Kar pohiteti bo treba, da pridem še danes do bivaka v Kočni. S sabo vzamem še Tatjano, da ji s tem izpolnim željo spoznati zaledenele gore. Vožnja po lepi cesti do Zg. Koke kaj hitro mine. Motor pustiva pri Povšnarju. V pol ure prideva do velike kmetije Suhadolnik.

Nadaljujeva po stezi, ki drži do Cojzove koče na Kokrskem sedlu. Ker je še dosti svetlo, se še dobro vidi trikotna pečina sredi Kočne, za katero se skriva bivak. Na videz niti ni tako daleč, v resnici je dobre tri ure hoda. Pri macesnih zavijeva z gazi v celec. Udira se, ker je kloža še premalo zmrznjena. Na jasi iznad hoste je bolje. V prvih skokih nalletiva na požled. Ko prideva čez skoke, do podnožja južne stene, je popolna tema. Zavijeva pod njo, čez dve grapi na strma snežna pobočja, kjer sneg komaj še visi. Vendar je toliko zmrznjeno, da se plazov ni za bati. Smer bolj slutim, kot pa odkrivam z očmi. Same zvezde dajejo prešibko svetlobo, mesec pa je zatajil.

Tatjana misli, da sva zašla. Izza strehe Grintovca se končno le prikaže mesec. Ob tem zagledava, tik pred sabo, obrise grebena in skale, ki zakriva bivak. Še par metrov in odpro se vrata v majhno vežico, kuhinjo in kottiček, kjer je miza in pograd.

Kristalno jutro, brez oblaka. Ne mudi se nama nikamor. Imava časa, da opazujeva čudoviti razgled. Na strehi Grintovca so se javile pike — prvi zgodnji obiskovalci. Pred bivakom se naveževa. Otvezem si še dereze, ker je dosti trdo in ledeno.

Z lahkoto greva po trdem grebenu, z vrvjo v zankah. Nobenih težav, a že prvi raztežaji so dosti pisani. Pod nama je bivak, malo dlje Kokrsko sedlo, na zapadnem obzorju se blestijo Julijci z mogočnim Triglavom.

Ob takem razgledovanju prideva do Vrate. Tu je meja med Jezersko in Kokrsko Kočno. Skozi ta vratca uhaja jezerski sever. Vse naokoli je v ledenih svečah in rožah. Tu je prvi ledeni raztežaj po grebenu proti Jezerski Kočni. S pomočjo »grivelk« in cepina ga premagam. Tatjana gleda malo bolj postrani, a mi zaupa. Doseževa rezino grebena; zelo razčlenjeni greben ima vse polno škrbin, po katerih moraš gor in dol. Greben postaja vedno ožji in ostrejši, zračnejši. Na severni strani dolina Jezersko, na drugi Kalška gora, Krva-vec...

Vrh Kočne. Rdečkast krušljiv stolp, skoraj ves zasnežen. Le ena stran ga izdaja, da dostop ni dosti trden. Greben se še bolj zoži. Edini in zanesljivi način je jahanje. Težja mesta tako varno preideva. Vzpneva se še na vrh, na cilj najine ture, z vrha pa po žlebu v Dolce, do bivaka, z bivaka pa po isti smeri nazaj proti lepi Kokri.